

NICHOLSON'UN DÎVÂN-I KEBİR TENKİTLİ NEŞRİ- ÇEVİRİSİ VE MEVLÂNÂ'YA AİT OLMAYAN MANZUMELERİN TESPİTİ

NICHOLSON'S *DIVAN-I KABIR* CRITICAL EDITION- TRANSLATION AND IDENTIFICATION OF POEMS NOT ATTRIBUTED TO MAWLÂNÂ

Güngör LEVENT MENTEŞE*

Öz

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Dîvân-ı Kebîr*'inden yapılan ilk Farsça tenkitli neşir ve İngilizce tercüme seçkisi doğubilimci İngiliz müsteşrik Reynold A. Nicholson'a (ö. 1945) aittir. Nicholson, bu seçkisinin adını "*Selected Poems From The Dîvâni Shamsi Tabrîz*" koymuştur. Nicholson, neşrettiği klasik eserler ve özellikle Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr* ve *Mesnevî* adlı eserlerinin çevirileriyle ve tenkitli neşriyle ün kazanmıştır. Bu yazının konusu olan bu çalışma Nicholson'ın yedi ayrı *Dîvân-ı Kebîr* nüshasından dikkatle seçerek oluşturduğu bir *Dîvân-ı Kebîr* seçkisidir. Bu seçki iki ayrı dilli, İngilizce ve Farsça olarak hazırlanmıştır. Nicholson'ın bu seçkisinin ilk baskısı 1898 yılında yapılmıştır ve çeşitli baskıları mevcuttur. Bu çalışmanın amacı, Batı dünyasında büyük yankı oluşturan ve Klasik Doğu dilleri alanında üstün başarı gösteren müsteşrik Nicholson'un Mevlânâ'ya ait *Dîvân-ı Kebîr*'inden yapmış olduğu ilk edisyon kritik baskısını tanıtmak ve çevirilerini incelemektir. Nicholson bu seçkisinde, *Dîvân-ı Kebîr*'den kırk sekiz gazeli iki dilli ve karşılaştırmalı olarak okuyucu ile buluşturmuştur. Çalışmada bu seçkide bulunan kırk sekiz gazelin ilk mısrası, araştırmacılara belli yönlerden fikir vermesi açısından Nicholson ve Furûzânfer neşirleri yanı sıra Abdülbaki Gölpınarlı tercümesindeki cilt, sayfa ve gazel numaraları ile sunulmuştur. Nicholson'ın bu seçkisinde olup Furûzânfer'in neşrinde yer almayan altı şiir tespit edilmiş olup bu şiirlere de çalışmada yer verilmiştir.

Anahtar Kelime: Selected Poems From The Dîvâni Shamsi Tabrîz, Dîvân-ı Kebîr, Mevlânâ, Reynold A. Nicholson.

Abstract

The first critical Persian edition and English translation selection from Mawlânâ Jalâl Al-Dîn Rûmî's *Divan-i Kabir* is attributed to the Orientalist British scholar Nicholson (d. 1945). He titled this selection "*Selected Poems From The Dîvân-i Shamsi Tabrîz*". Nicholson gained fame for his translations and critical editions of classical works, particularly Mawlânâ's *Divan-i Kabir* and *Mathnawi*. The subject of this article, is a selection of the work carefully compiled by Nicholson from seven separate manuscripts. This selection is prepared in two languages, English and Persian. The first edition of Nicholson's selection was published in 1898, and various reprints have been made since. The purpose of this study is to introduce and analyze the first critical edition of the work made by Nicholson, an orientalist who made a significant impact on the Western world and achieved remarkable success in classical eastern languages and to examine his translations. In this selection, he presents forty-eight ghazals from the work in a bilingual and comparative manner. The first verse of these forty-eight ghazals is presented in the along with the edition numbers and ghazal numbers from Nicholson's and Furûzânfar's editions, as well as from Abdülbaki Gölpınarlı's translation, to provide researchers with insights from various perspectives. Additionally, six poems that appear in Nicholson's selection but not in Furûzânfar's edition have been identified and included in this study.

Keywords Selected Poems From The Dîvâni Shamsi Tabrîz, *Divan-i Kabir*, Mawlânâ, Reynold A. Nicholson.

*Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, gungorlevent49@windowslive.com, ORCID: 0000-0001-5568-9384.

GİRİŞ

Batı dünyası, Fars Edebiyatı ile ilgilenmeye başladığı tarihten itibaren, Klasik Fars metinlerinin araştırılıp tespit edilmesi, tahkik edilmesi ve tercüme edilmesi hususunda bir yön haritası çizmiştir. Fars edebiyatının ve konularının anlaşılabilirliğini sağlamak adına Batı'daki üniversitelerde Farsça ve Arapça kürsüleri kurulmuştur. Bu sayede, Farsça ve Arapça alanlarında uzman olmuş şahıslar ile daha sistemli ve daha verimli araştırmalar yapma imkânı ortaya çıkmıştır. Bu uzmanlardan biri Edward Browne (Wickens vd., 2012)'dir. Reynold Nicholson, Edward Browne'un en büyük şarkiyatçılardan biri olduğunu ve bu alana dair birçok kazanımda bulunduğunu vurgulamaktadır (Nicholson, 1389/ 2010, s. 6). Browne birçok Farsça eserin neşrinde, direkt ya da dolaylı olarak, Klasik Fars Edebiyatındaki simge, sembol ve manaları çözümlemek için büyük bir gayret göstermiş ve bu sahada dikkate değer çalışmalar yapmıştır. İlk olarak Edward Browne tarafından, Mevlânâ'nın *Mesnevî* adlı eserin "birinci defterdeki önsözü ve Yahudi Vezirin" kıssası İngilizceye tercüme edilmiştir (Arpaguş, 2005, s. 778).

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (1207-1273) şahsiyeti ve eserleri hem Doğu'da hem de Batı'da oldukça ilgi ve alaka görmektedir. Mevlânâ'nın eserleri şu şekildedir: *Dîvân-ı Kebîr*, *Mesnevî*, *Fîhi Mâ Fîh*, *Mecâlis-i Seb'a* ve *Mektûbât*. Adı geçen bu eserler arasında *Dîvân-ı Kebîr* ve özellikle olarak *Mesnevî* Batılı araştırmacılar tarafından incelenmiş ve ilgi görmüştür.

Browne'un öğrencisi olan Reynold Alleyne Nicholson, hocasının tavsiye ve teşviki ile *Mesnevî*'nin tenkitli neşrini yapma ve çevirme işine yönelmiştir. 1925'ten 1940'a kadar süren ve gözlerini olumsuz derecede etkileyen bu çalışma neticesinde; sekiz ciltlik bir *Mesnevî* tercümesi, tenkitli neşri ve şerhini gerçekleştirmiştir. Hatta Nicholson'un bu eseri İran'da Hasan Lahûti (Mevlânâ, 1393 hş./2014) tarafından Farsçaya çevrilmiştir (Lewis, 2010, s. 597) ve birçok yayınevi tarafından bastırılmıştır. *Mesnevi* hakkında yapılacak olan çalışmalarda bu neşir ana kaynaklar arasında yerini almıştır (Karaismailoğlu, 2007, s. 22). Bu eser, hâlâ araştırmacılar ve okuyucular için güvenilir bir kaynak olmaya devam etmektedir. Nicholson her ne kadar, Mevlânâ ve hayatı hakkında daha detaylı bir eser kaleme alma arzusunda idi ise de ömrü buna yetmemiştir.

Batı dillerine yapılan *Dîvân-ı Kebîr* (Cehremî vd., 1399/2020, s. 6) ve *Mesnevî* çevirilerinin birçoğu Nicholson'un *Dîvân-ı Kebîr* ve *Mesnevî* tenkitli neşirlerine ve çevirilerine dayandırılarak yapılmıştır. İlkçeviriler arasından, Nicholson'un öğrencisi Arthur John Arberry'nin hocasının *Dîvân-ı Kebîr* tenkitli neşri ve çevirisinden yaptığı İngilizce çevirinin ilk cildi 1968'de *Mystical Poems of Rûmî*, 1, (1-200) başlığıyla ve ikinci cildi ise 1991'de *Mystical*

poems of Rûmî, 2, (201-400) adıyla (Mevlânâ, 1968; 1991) ve Coleman Barks'ın “*The Essential Rumi*” (Mevlânâ, 1997, s. 292) adlı eserler örnek olarak verilebilir.

1. Reynold Alleyne Nicholson'un Hayatı

Reynold Alleyne Nicholson 19 Ağustos 1868 tarihinde İngiltere'nin Yorkshire- Keighley şehrinde dünyaya gelmiştir. Kendisi beş kardeşin ilkidir. Annesinin adı Isabella Hutchinson ve babasının adı Henry Alleyne Nicholson'dur. Babası üniversitede Doğabilimleri Profesörlüğü görevini yerine getirmiştir. Nicholson, ilk eğitimini Edinburg'da yapmıştır. Yüksek öğrenimine Aberdeen Üniversitesi'nde başlamış olup ardından eğitimini Cambridge Üniversitesi Trinity College'da tamamlamıştır (Nicholson, 1978, s. VIII).

1890'da kolejin klasik etütler sınavlarına katılıp birinci olmuştur. Nicholson eğitime önem veren ve akademide yer alan bir aile içerisinde yetişmiştir (Lewis, 2010, s. 595). Dedesi John Nicholson'un tesiriyle Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Böylece Doğu Dilleri ve Edebiyatları alanına yönelmiştir. Bu alana olan dikkati, İran edebiyatı uzmanı Edward G. Browne ile tanışması ile daha da yoğunlaşmıştır. Ayrıca Nicholson bu kolejde çalışan Edward Fitzgerald ve Saint John College'daki E. Henry Palmer'den etkilenmiştir. Nicholson, 1893'te Trinity Koleji'nde öğretim görevlisi olarak vazifeye başlamıştır. Ardından 1901 tarihinde Londra Üniversitesi Farsça Kürsüsü'ne atanmıştır. 1902'de hocası E. G. Browne'un, Cambridge Üniversitesi Farsça Kürsüsü'nden Arapça Kürsüsü'ne atanması sebebiyle onun yerini doldurmak için Cambridge'e geri gelmiştir. Hemen akabinde hocası Browne'un vefatı ile Arapça Kürsüsü'ne “Arap Dili ve Edebiyatı Profesörü” (Güleç, 2006, s. 227) olarak atanan Nicholson, burada 1926 yılına kadar vazifesini yerine getirmiştir. Nicholson, ailesinden kendisine devrolan büyük kütüphanesine Browne'dan geriye kalan Arapça ve Farsça bazı yazma eserleri de eklemiştir (Derin, 2007, s. 77).

1923'te British Academy'ye üye seçilmiştir. 1937 tarihinde Royal Asiatic Society'nin altın madalya ödülüne layık görülmüştür. 1933'te zorunlu olarak emekli olmuştur (“The British academy”, 2025).

Nicholson; sağlık sorunlarının artması, II. Dünya Savaşı'nın başlaması, yaşadığı yer olan Cambridge'in bombalanması ile 1939'da Towyn kasabasına yerleşmeye mecbur olmuştur. Bu yerde ilmi çalışmalarına devam etmiştir. 1944 yılında Tahran Üniversitesi fahri doktora unvanını Nicholson'a takdim etmiştir. 27 Ağustos 1945'te Chester'de ebedi hayata geçmiştir (Derin, 2007, s. 76-77).

2. Nicholson'un Eserleri

Reynold Alleyne Nicholson'un yapmış olduğu çalışmalar kronolojik olarak şu şekildedir:

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1898,1952). *Selected Poems From The Dīvāni Shamsi Tabrîz*. Edited And Translated With An Introduction Notes, And Appendices. Çev. Reynold A. Nicholson. New York: Cambridge University; 2001, *Selected Poems Of Rumi: Jalālu'l-Dīn Rūmī*. New York: Paperback.

Faridu'ddîn Atar (1905). *Tadhkiratu'l-Awliya ("Memoirs Of The Saints") Of Muhammad Ibn Ibrahim Faridu'ddîn Atar*. Çev. Reynold A Nicholson And With A Critical Introduction By Mirza Muhammad B. Abdu'l-Wahhab-i Qazwini, London-Leiden: E.J. Brill.

Hujwîrî, Alî b. Uthmân al-Jullâbî (1911). *Kashf Al-Mahjub: The Revelation Of The Veiled- An Early Persian Treatise On Sufism*. Çev. Reynold A. Nicholson Leiden: E.J. Brill (Temizel, 2017, s. 166-167).

Qazwini, Hamdu'llah Mustawfi (1913). *The Tarikh-i-Guzida or "Select History" Of Hamdu'llah Mustawfi-i-Qazwini: Compiled in A.H. 730 (A. D. 1330) And Now Abridged In English From A Manuscript Dated A. H. 857 (A. D. 1453)*. By Edward G. Browne; With Indices Of The Fac-Simile Text By R. A. Nicholson. Part II, Containing The Abridged Translation And Indices. Leiden: Matbaatu Brill.

Nicholson, Reynold A. (1914). *The Mystics Of Islam*. London: By Kind Permission Of The Publishers G. Bell and Sons Ltd.; 1963. London: Routledge and Kegan Paul; 2002. World Wisdom, Inc.

_____ (1911). *Elementary Arabic A Grammar*. America: Cambridge University Press.

_____ (1921). *Studies In Islamic Poetry*. Awfi, Muhammad; Abu Al- Ala Al-Maarri. Cambridge: University Press.

Arnold, T. W.; Nicholson, Reynold A. (1922). *A Volume Of Oriental Studies*. Cambridge: Cambridge University Press. (Bu çalışma, Edward G. Browne'a 60. Doğum gününde kendisine hediye edilmiş bir eserdir. Editörlüğü, T.W. Arnold ve Reynold A. Nicholson tarafından yapılmıştır (Arnold vd., 1922, s. 3).

Nicholson, Reynold A. (1925-1940). *The Mathnawî of Jalaluddin Rûmî I-VIII*. London: Cambridge Univercity Press.

_____ (1931). *Tales Of Mystic Meaning, Being Selectiong From The Mathnawi Of Jalalud-Din Rumi*. London: Chapman And Hall.

Edward G. Browne (1932). *Descriptive Catalogue Of The Oriental Mss. Belonging To The Late*, Completed & Edited With A Memoir Of The Author And A Bibliography Of His Writings By Reynold A. Nicholson. Cambridge: Cambridge University.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1950). *Rûmî Poet And Mystic* (Selection From His Writings). Translated From The Persian With Introduction And Notes By Reynold A. Nicholson. London: G. Allen and Unwin. 1956; 1963; 1964; 1968; 1970. Oxford, Rockport, MA: Oneworld Publications. 1978; 1995; 1996.

Nicholson, Reynold A. (1956). *A Literary History Of The Arabs*. Cambridge: Cambridge University.

_____ (1358/1979). *This Is A Translation Of The Idea Of Personality In Sufism (Tasavvuf-ı İslâmî ve Râbita-i İnsân ve Hudâ)*. Çev. Muhammed Rızâ Şefî Kadkanî. Tahrân: İntişârât-i Tûs.

G. Le Strange and Reynold A. Nicholson (1962). *The Fârs-nâma Of Ibnu'l-Balkhî*, Oxfordshire: Gibb Memorial Trust.

_____ (1987). *Translations Of Eastern Poetry And Prose*. London: Curzon.

Manuela Dunn-Mascetti, Philip Dunn & Reynold Alleyne Nicholson (2000). *The Illustrated Rumi: A Treasury Of Wisdom From The Poet Of The Soul: Jalal Al- Din Rumi*. Amerika: HarperSanFrancisco Publishers.

Nicholson, zikredilen bu eserler ve çalışmalar ile mutasavvıfları, onlara ait eserleri ve tasavvufa dair bilgileri Batı dünyasının tanınmasına katkıda bulunmuştur. Eserlerini sade, açık, akıcı ve anlaşılır bir üslup ile kaleme almıştır.

3. Selected Poems From The Dîvâni Shamsi Tabrîz

Yukarıda değinildiği üzere Reynold Alleyne Nicholson'un *Selected Poems From The Dîvâni Shamsi Tabrîz* seçkisi, *Dîvân-ı Kebîr*'e ait yedi yazma nüshayı dikkate alarak meydana getirdiği tek ciltlik bir neşir ve tercümesidir. Yazar, aşağıda tanıtımı yapılacak olan bu yedi nüsha üzerinden, ilgi ve alakasını cezbeden toplam kırk sekiz gazeli seçip, Farsçadan İngilizceye şiirsel bir yöntem ile tercüme etmiştir. Eserde her sayfa ikiye bölünmüş olup sayfaların sağ tarafında İngilizce çeviri, sol tarafında ise Farsça kaynak metin ve faydalanılan nüshanın rumuzu yer almaktadır. Her bir sayfada Farsça ve İngilizce metinler birbirine biçimsel bir

eşdeğerlilik ile ilerlemektedir. Gazellerin İngilizce çevirilerinin üzerine Romen rakamı konulmuş; Farsça metinlerin üzeri ise Farsça rakamlar ile numaralandırılmıştır. Gazellerin hangi vezne ait olduğu, nokta çizgi işaretleriyle gösterilmiştir. Gazellerin Farsça kısmına faydalanılan nüshanın rumuzu yazılmıştır ve yine bu kısımda her bir beyit için numara verilmiştir. Yedi nüsha üzerinden bu gazellerin edisyon kritiği yapılmıştır. Farsça gazellerin alt kısmında nüsha farklılıkları, dipnot yöntemi kullanılarak yazılmıştır.

Çevirmen, eserin ana metninden önceki kısmında Romen rakamı kullanmıştır. Kitap şu şekilde numaralandırılmıştır: Beşinci sayfada iki kişiye ait söz ve yasa maddesi vardır; VII- X'da Preface (Önsöz); XI'de Table of Contents (İçindekiler Listesi); XII'de List of Abbreviations (Kısaltmaların Listesi); XIII- XIV'te List Of Authors And Editions Referred To In The Notes (Notlarda Adı Geçen Yazarların ve Eserlerin Listesi); XV-LI'da Introduction (Giriş) kısmında Mevlânâ, hayatı ve çevresindeki önemli kişiler, yani Şems-i Tebrizî, Çelebî Hüsameddîn, Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb gibi şahıslar, sonra Sûfiliğin başlangıcı ve tarihçesi hakkında ayrıntılı açıklamalara yer vermiştir; LI-LV aralığında Addenda And Corrigenda (Eklenecek ve Düzeltilecek) başlık 1. Kısım vardır. Gazellerin tercümesi ikinci sayfada başlayıp yüz doksan beşinci sayfada sonlanmaktadır. 197-318 sayfa aralığında kırk sekiz gazeldeki beyitler hakkında açıklanması gerekli olan Notes (Notlar) ibaresine yer verilmiştir. Gazellerdeki beyitlere dair her bir açıklama Farsça rakamla yapılmış olup beytin gazeldeki numarası verilmiştir. 319-330'da tercüme edilmiş kırk sekiz gazelin mevcut beyitleri hakkında açıklamalar Additional Notes (Ek Notlar) kısmında gazelin numarası Romen rakamı yazılmıştır. 333-341'e kadar Appedix I "Ek. 1" bölümünde *Dîvân-ı Kebîr*'e dair açıklamalar tarihsel ve otobiyografik çıkarımlar bir liste ile verilmektedir. 342-346'da Appedix II (Ek. 2)'dir ve 342. sayfada Nicholson, bu eseri çevirmedeki amacının gazellerdeki duygudan uzaklaşmadan, mümkün olduğu kadar Farsça melodilerine sadık kalarak, anlatılmak istenileni aktarmak olduğunu açıklamıştır. 347'den 348'e kadar Appedix III (Ek. 3) bu eserde seçilen kırk sekiz şiirin, *Dîvân*'ın yapılan diğer Tabriz, Lakhnau ve Rosenzweigh's Auswahl baskılarında geçtiği yerler bir tablo ile gösterilmiştir. 349-350'de Appedix IV (Ek. 4) kısmında *Mesnevî*'den alıntılanan parçaların Bombay, Lakhnau ve Bülâq baskılarına göre karşılaştırılmalı tablosu verilmiştir. Sayfa 351'den 361'e kadar Index To The Notes (Notların Dizini) mevcuttur. Bu kısmın I. bölümündeki gazellerde, dipnotlarda ve açıklamalı ilaveli kısımlarda geçen kelimeler, Farsça ve Arapça kelimeler alfabetik sıra dizilimi doğrultusunda önce gazel, sonra beyit numarası verilerek sıralanmıştır. Sayfa 362'den 367'ye kadar II. English başlığı altında

İngilizce tercümelerdeki kelimelerin geçtiği yerler alfabetik sıralamaya göre önce gazel sonra beyit numarası verilerek dizim yapılmıştır.

Nicholson bu eserinde; konuları, şahısları ve örnekleri aktarırken Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr* ve *Mesnevisi*'nden, Senâîyi-i Gaznevî'den (ö. 1131), Ferîdüddîn Attâr'dan (ö. 1221), Hâfız-ı Şîrâzî ya da başka şairlerin şiirlerinden yararlanmış ve onlara yer vermiştir. Mevlânâ'nın zihninde ve eserlerinde derin etkiler bırakan Senâî ve Attâr ve Hâfız'ın üslubu ile de mevcut yöntem ve tarzlarını kıyaslayarak bilgi vermiştir.

Selected Poems From The Dîvâni Shamsi Tabrîz'deki şiirler Bedî'uzzamân Furûzânfer'in hazırladığı *Kulliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr* neşri ile karşılaştırıldığında 6 gazelin Furûzânfer tenkitli neşrinde bulunmadığı görülmektedir. Her iki neşirdeki diğer 42 gazel mukayeseli olarak incelenmiş ve çok sayıda farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Mevlânâ'ya isnat edilen bu 6 gazel eserdeki numaralandırılma sırasına göre şu şekildedir: 8 numaralı şiir, Sultan Veled'e, 17 numaralı manzume Şâh Zeynu'l-İ'bâd-ı Bayramî'ye aittir. Ancak 12, 31, 33 ve 44 numaralı şiirler Mevlânâ'ya isnat edilmiş olmasına karşın günümüze kadar en kapsamlı neşir olarak kabul edilen B. Furûzânfer tenkitli neşrinde bulunmamaktadır.

4. Nicholson'un *Dîvân-ı Kebîr* Çevirisi Üzerine Genel Değerlendirme

Nicholson, Mevlânâ ile ilk tanıştığı zaman, 30 yaşlarındadır. Nicholson Profesör Robertson Smith'in tavsiyesi ve yönlendirmesi ile Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin *Dîvân-ı Kebîr*'inden kırk sekiz gazeli "Ön Doktora Tezi" olarak hazırlayıp 1898 yılında yayımlamıştır. Mevlânâ'nın üslubuna, tarzına, anlatımına olan hayranlığı neticesinde Mevlânâ Celâleddîn'e yönelmiştir. Onun dikkatli ve özenli bir şekilde yapmış olduğu *Mesnevî-i Ma'nevî* çevirisi ve tenkitli neşri ile şairin hayatına, yaşantısına, dünya görüşüne, üslubuna ve poetikasına hâkim olduğu görülmektedir. *Mesnevî-i Ma'nevî* tenkitli neşrin 1., 3. ve 5. ciltlerinde Farsça metin; 2., 4. ve 6. ciltlerinde ise İngilizce tercüme; 7. ve 8. ciltler şerh kısmıdır. Bu eser, Nicholson'un, Ankaravî İsmâil Rusûhî Efendi'nin *Mesnevî* şerhini de dikkate alarak neşrettiği iki ciltlik bir şerhtir. Nicholson, Mevlânâ ve eserlerinin Batı dünyasında tanınmasına katkıda bulunmuştur. Bu açıdan, Nicholson'un *Mesnevî-i Ma'nevî* metin neşri, İngilizce çevirisi ve şerhi, klasik sahanın çok değerli çalışmalarıdır.

Nicholson'un *Selected Poems From The Dîvâni Shamsi Tabrîz* adlı şiir çevirisi, çevirmeni en çok zorlayacak yazın türlerindendir. Ancak çevirmenin, nüshaları temin etmedeki çabası ve tetkik etmedeki ilmi bilgisi, Arapça ve Farsça dillerine hakimiyeti, Mevlânâ'nın hayatına ve eserlerine dairengin bilgisi, kaynak metindeki beyitlerin manalarını ve içerdiği sanatsal

ifadeleri aktarmadaki usul ve yöntemi ile bu manzumeleri erek dile ustalıkla aktarmayı başarmıştır. Erek metnin çevirisine dair dikkat çeken hususlar şu şekildedir:

Nicholson, çeviri süresince faydalandığı kaynak nüshalara sadık kalmıştır. Erek metnin geneli incelendiğinde titiz bir çalışmanın ürünü olduğu dikkat çekmektedir. Çevirmen, yazarın kaynak metinde iletmek istediği derin manaların aktarımı esnasında hem kaynak kültürü hem de erek kültürü dikkate alarak erek metne yansıtmaya ve çevirmeye çalışmıştır. Kaynak kültürdeki özel isimlerin ve tasavvufi terimlerin erek kültürde birebir karşılığı yer almamaktadır. Bu sürecin ise çevirmenin özümsemişi çeviri politikası yardımı ile aşıldığı görülmektedir.

Nicholson, erek okuyucunun Mevlânâ'yı ve *Selected Poems From The Dîvânî Shamsi Tabrîz* adlı erek metnin çevirisinin anlaşılmasını temel ilke edinmiştir. Bu sebeple, Nicholson'un kaynak metindeki aruz vezni ve kafiye düzenini, erek metinde kullanmamış, bu yöntemleri kararlı bir şekilde göz ardı ettiği tahmin edilmektedir.

Okuyucunun bir ifadeyi daha iyi anlaması için metin içinde kelimenin diğer bir eşdeğer anlamını parantez içerisinde verilmiştir. Farsça beyitlerdeki bazı kelimelerin anlam kargaşasını önlemek için hareke işaretleri kullanılmıştır. Eserde, manzumelerin çevirilerinin tamamlanmasının ardından gazellerdeki beyitlere dair detaylı açıklamalara yer verilmiştir. Kaynak metindeki her bir manzumenin beyit sayısı dikkate alınarak, erek metindeki aynı beyit sayı korunmuş ve bu sayede biçimsel denklik sağlanmıştır.

Manzumelerdeki özün daha iyi anlaşılması için çeviri süresince ekleme, eksiltme, çıkarım yapma, sözcüğü sözcüğüne çeviri, transkripsiyon yazım şekli, değiştirme ve yabancılaştırma yöntemlerine başvurulmuştur.

“خمش كردم ای جان جان تو بگو” (Mevlânâ, 1898, s. 6) (Sustum, ey canların canı, şimdi sen konuş!) mısrası “I am silent. Speak thou, O soul, of soul of soul” (Mevlânâ, 1898, s. 7) şeklinde çevrilmiştir. Kaynak metinde “خمش كردم” (sustum) fiil cümlesi erek metinde isim cümlesi şeklinde çevrilerek değiştirme işlemi yapılmıştır. Bu örnek mısradan yola çıkılarak, metnin bütününde Mevlânâ'nın şiirsel ezgisi ve üslubu erek metne yansıtılmaya çalışılmıştır.

Örneğin, kaynak metindeki “مجنون” (Mevlânâ, 1898, s. 2) (Mecnûn) özel ismi, erek metinde “madman” (Mevlânâ, 1898, s. 3) (deli) olarak çevirmiş olup kaynak kültürdeki asıl mananın dışında sıradan bir ifade olarak erek metne aktarılmıştır. “گزید فنا” (Mevlânâ, 1898, s. 2) (fenâyı/yokluğu seçti) ifadesi “choose death” (Mevlânâ, 1898, s. 3) (ölümü seçmek) olarak çevrilmiş ve anlam daralmasına yol açmıştır.

Kaynak metinde yer alan Farsça ve Arapça özel isimlerden bazılarına dair birkaç yazım örneği şu şekildedir. “ليلا” (Mevlânâ, 1898, s. 2) (Leylâ) isminin yazılımı “Laila” (Mevlânâ, 1898, s. 3); “داود” (Mevlânâ, 1898, s. 15) dDâvu(ismi “David” (Mevlânâ, 1898, s. 14); “عسى” (Mevlânâ, 1898, s. 66) (İsâ) adı “Jesus” (Mevlânâ, 1898, s. 67); “يعقوب” (Yakûb) ismi “Jacob”; “يوسف كنعان” (Mevlânâ, 1898, s. 66) (Ken’ân’ın Yûsuf’u) tamlaması “Joseph of Canaan” (Mevlânâ, 1898, s. 67) şeklinde İngiliz kültürüne özgü transkripsiyon tarzıyla yazılmıştır. Erek dil yapısı dikkate alınarak kültürel aktarım yapılmaya çalışılmıştır.

“زهره” (Mevlânâ, 1898, s. 18)(Zühre) ifadesi “Zuhra ya da Venüs” (Mevlânâ, 1898, s. 19); “سلطان” (Mevlânâ, 1898, s. 11, 64) (sultan) kelimesi için ise “Sultan ya da king” (Mevlânâ, 1898, s. 12, 65) iki farklı şekilde erek metinde yer aldığı tespit edilmiştir. “حق” (Mevlânâ, 1898, s. 16)(Hakk) kelimesi “God” (Mevlânâ, 1898, s. 17) ve “شراب” (Mevlânâ, 1898, s. 26) (şarap; ilahi aşk) terimi “wine” (Mevlânâ, 1898, s. 27) şeklinde erek kültüre uyarlanarak çevrilmiştir.

“كباب” (Mevlânâ, 1898, s. 26) (kebâb) kelimesi “Kabâb” (Mevlânâ, 1898, s. 27); “صلاح دل ودين” (Mevlânâ, 1898, s. 114) (dinin ve gönlün kurtulu şu) “Salahi dil u din” (Mevlânâ, 1898, s. 115); “ذو لفقار” (Mevlânâ, 1898, s. 104) (Zülfikâr) ifadesi “Dhû’lfiqâr” (Mevlânâ, 1898, s. 105) şeklinde aynen aktarılarak yabancılaştırma yöntemi uygulanmıştır.

Âyet-i kerîmelerin çevirisi italik yazı tarzı ve tırnak içerisinde belirtici bir usul kullanılmıştır. “ألسْتُ بِرَبِّكُمْ” (Mevlânâ, 1898, s. 34) (Elestü bi Rabbiküm)- *Ben sizin Rabbiniz değil miyim?* Kur’ân-ı Kerîm’de A’râf Sûresi, 172. Âyet “Am I not?” (Mevlânâ, 1898, s. 35) şeklinde italik ve tırnak içerisinde çevrilmiştir. Nicholson’un Fars şiirindeki yazım tarzına sadık kalmak için, benzer tarzda klasik İngilizce kullanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu kullanıma örnek olarak, “كَفْتُ” (Mevlânâ, 1898, s. 86) (söyledi) “quoth” (Mevlânâ, 1898, s. 87) kelimesi gösterilebilir.

Nicholson’un “*Selected Poems From The Dîvânî Shamsi Tabrîz*” adlı tenkitli neşri ve çevirisi hakkında araştırmacılardan dikkate değer yorumlar yer almaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Köprülü, eserinin ön sözünde, Nicholson’un “*Selected Poems From The Dîvânî Shamsi Tabrîz*” adlı çalışmasını ön sözünde; Mevlânâ’nın hayatı, eserleri, sûfiyâne görüşleri hakkında bilgi veren Sipehsâlar’dan, Sultan Veled’in eserlerinden ve birçok tarihi kaynaklardan faydalanmadığı için eleştirmektedir. Köprülü, “Nicholson, *Dîvân-ı Kebîr*’deki bu şiirlerin büyük bir kısmını Mevlânâ, Şems’in ayrılığından sonra yazmıştır” ibaresini doğrulamıştır (Köprülü, 1984, s. 218, 223). Şefik Can, Nicholson’un “*Selected Poems From The Dîvânî Shamsi Tabrîz*” adlı çalışması hakkında şu yorumda bulunmuştur: “Şunu itiraf etmek gerekir ki, Türkiye’de gazellerin asılları ile, bu kadar güzel hazırlanmış, itina ile zevkle seçilmiş *Mevlânâ Antolojisi* henüz yazılmamıştır” (Can, 2009, s. 255). *Dîvân-ı Kebîr*’i Konya Mevlânâ

Müzesi, Müzelik Yazma Eserler, Nu. 68-69 numaralı nüshaları üzerinden 7 cilt olarak çeviren Abdülbâki Gölpınarlı, I. ciltte, Nicholson'un eseri hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Rahmetli Reynold A. Nicholson *Dîvân*'dan 48 şiirin metnini ve tercümesini bastırmıştır" (Mevlânâ, 2000, s. XIV). Nicholson, çevirileri ve edisyonları hakkında yazan pek çok araştırmacı, Nicholson'un hayatını ve eserlerini anlatmış, onun bu alana olan katkısını vurgulayıp bu zorlu işi başarıyla sonuçlandığı için onu takdir etmişlerdir. Bu araştırmalar arasında, Franklin Lewis, *Mevlânâ: Dün, Bugün, Doğu, Batı* adlı eserinde, Nicholson, yaptığı bu edebi çeviri, Mevlânâ'nın yalnızca İngilizce konuşulan yerlerde değil, dünya genelinde bilinmesine ve kabul edilmesine olan katkısından söz etmektedir.

Cowan "Yeni Yorum" başlığı altında; Nicholson'un metnin ana temasını, özünü sözcüğü sözcüğüne çevirdiğini (Cowan, 1992, s. 30) vurgulamaktadır. İ. Halilî ve Ş. Rezmî Nicholson'un çeviri esnasında bazen sehven bazen de kelimeyi yanlış okunması ya da kelimenin anlamını bilmemesi sebebiyle bu durumun çeviriye yansıdığını örneklerle göstermektedirler (Cehremî vd., 1399/2020, s. 8-14). Nicholson, IX. sayfada çevirisi hakkında; kaynak metni çevirme esnasında kaynak metinlere ve Mevlânâ'nın üslubuna, biçimine, poetikasına mecbur kalmadıkça sadık kaldığını ve çevirme işlemini doğru bir şekilde yapmaya çalıştığını, gereksiz sıradanlıklardan kaçınmaya çalıştığını belirtmektedir.

B. Furûzânfer'in detaylı araştırmaları ve dikkatli tespitleri doğrultusunda oluşturduğu *Dîvân-ı Kebîr* çalışmamızda ana başvuru kaynağımız olmuştur. Bu neşirde; 3.229 gazel, 44 tercî ve 1.983 rubâî olmak üzere yaklaşık olarak 40.000 (Mevlânâ, 1336-1346 hş.) beyit bulunmaktadır. Furûzânfer'in *Dîvân*'ın tenkitli neşrinde kullandığı nüshalar rumuzlarıyla birlikte şunlardır: 1. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nu. 1587 (18225 numaralı nüsha), (قص), 703/1303 Muhammed b. Yusuf el-Mevlevî 278 yk., 23 str.; 2. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nu. 1605 (18233 numaralı nüsha) (فح), 727/1327, Ahmed b. Muhammed el-Mevlevî, 2+202+4 yk., 17 str., 220x150-180x120 mm; 3. Chester Beatty Kütüphanesi, Nu. 116 (جت), VII/XIII, 354yk., 27 str., 338x252 mm; 4. İstanbul Belediye Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı- Muallim Cevdet, Nu. 17, (خب), 723/ 1323, Ahmed b. Muhammed el-Mevlevî, 300 yk., 19 str., 220x 125, nesih; 5. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nu. 2693, (عد), VII/ XIII, 348 yk., 17 str., 223x159; 185x133; 6. Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler, Nu. 68-69, (فد), Şevvâl 768-Rebiulevvel 770/ 1366-1368, Hasan b. Osman el-Mevlevî, 153 yk., 33 str, (فد), 460x320 mm; 7. Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler, Nu. 70 (Eski kayıt 2112) (مق), 805/1402, 511 yk., 25 str, 320x230 mm; 8. Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler, Nu. 2105 (Eski kayıt 2113), (فو), VII. Yy. sonuna doğru, 245 yk., 21

str., 225x150- 182x120 mm; 9. Hacı Muhammed Ağa Nahcivânî Kütüphanesi, Nu. 567, (خج), VIII. YY. Başları ya da öncesi; 10. Österreichische Nationalbibliothek Wien, Avusturya Milli Kütüphanesi, Nu. Mixt 157 M. 547, (بن) 4 Muharrem 845/ 1441, Şeyhülislâm b. Hüseyin b. Zeyneddîn, 755 yk., 25 str., 220x120 mm; 11. Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler, Nu. 1352, (عل), 793, Sirozlu Derviş Muhammed, 413 yk., 17 str., 275x195 mm, 250x173-185x13.

B. Furûzânfer'in tenkitli neşrinden önce, Rızâkuli Han Hidâyet'in (ö. 1871) Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr* adlı eserinden seçerek oluşturduğu *Şemsu'l-hakâyık* adlı taş baskı eser yayınlanmıştır. Ancak bu seçkide Mevlânâ'ya ait olmayan ya da onun mahlasıyla kaleme alınmış ve ona atfedilmiş otuz üç adet şiir bulunduğu şu makalede ortaya konulmuştur (Karaismailoğlu & L. Menteşe, 2022, s. 75, 83, 88).

Nicholson, tetkik sürecinde *Dîvân-ı Kebîr*'in tamamını dikkate alarak adı geçen nüshalar üzerinden incelemeler yapmış ve *Dîvân-ı Kebîr*'den yalnızca 48 manzumenin tamamını doğru ve yeterli bir şekilde yansıtmayı hedeflemiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir husus ise bu gazellerin Mevlânâ'ya ait olup olmadığının tespit edilip belirtilmesidir.

5. *Dîvân-ı Kebîr*'deki Gazellerin İlk Mısralarına Göre Karşılaştırılmalı Dizini

Bu makalede, konu ile ilgili olarak, sadece Nicholson'ın çevirisinde yer verdiği gazeller ve Mevlânâ'ya aidiyetleri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bu dizinde, Nicholson'un çalışmasındaki kırk sekiz gazelin ilk mısraları verilmiştir. İndeksin birinci sütununda Abdülbaki Gölpınarlı'nın tercümesindeki (Mevlânâ, 2000, s. XIV) (G) cilt ve sayfa numarası, ikinci sütunda Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler 68-69 numaralı yazma nüshadaki cilt ve varak/yaprak numarası, üçüncü sütunda Bedî'uzzamân Furûzânfer neşrindeki (B) cilt ve gazel numarası, dördüncü sütunda Furûzânfer neşrindeki mevcut gazellerin (B) sayfa numarası, beşinci sütunda Nicholson seçkisindeki (N) sayfa numarası, altıncı sütunda Nicholson seçkisindeki mevcut gazellerin ilk mısrası ve yedinci sütunda Nicholson neşrindeki gazel numarası verilmiştir. Yedi sütun halinde verilen bu kısaltmalar şu şekildedir: *Dîvân-ı Kebîr*'e dayalı çalışma yapan bu kişilerin isimlerinin ilk harfi olan Abdülbaki Gölpınarlı (G), Bedî'uzzamân Furûzânfer (B), Nicholson (N); ayrıca Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler 68-69 numaralı yazma nüsha için (M. M.); son olarak Gazel numarasını göstermek amacıyla (G) rumuzları kullanılmıştır.

Nicholson tarafından toplam kırk sekiz gazelin tenkitli neşri yapılmıştır. Ancak bu gazellerden yedisi B. Furûzânfer tenkitli neşrinde yer almamaktadır. Ayrıca bu manzumelerden biri, tercî-i

bend olarak geçmektedir. Bu çalışmada, Nicholson'un yayınladığı gazellerinin ilk mısralarının imlası aynen korunarak arz edilmiştir.

Tablo 1. Dîvân-ı Kebîr'deki gazellerin ilk mısralarına göre karşılaştırılmalı dizini

G. Cilt/ Sayfa	M. M. 68-69 Nu. Yz. Cilt/ Yp Nu.	B. Gazel Nu/Cilt Sayısı	B. Sayfa	N. Sayfa	Nicholson Neşrindeki Gazellerin İlk Mısrası	G. Nu.
3/58	1/70a	213/ C. I	132-133	4, 6	اگر تو عاشق عشقی و عشق را جویا ¹	۱
7/479	2/117a	239/C. I	150	8, 10	کناری ندارد بیابان ²	۲
3/373	1/95a	143/C. I	92	12	دوش من پیغام کردم سوی تو استاره را ³	۳
1/152	1/16a	232/C. VII	132	14, 16	داود گفت ای پادشا چون بی نیازی تو زما ⁴	۴
7/225	2/90a	166/C. I	106	18, 20	چمنی که تا قیامت گل او بیار بادا ⁵	۵
4/307	1/125a	207/C. I	128-129	24, 24	ای که بهنگام درد راحت جانی مرا ⁶	۶
2/298	1/53b	310/C. I	188-189	26	باز آمد آن مهی که ندیدش فلک بخواب ⁷	۷
—	—	—	—	28, 30	مرد خدا مست بود بی شراب ⁸	۸
4/316	1/125b	463/C. I	269-270	32, 34, 36	هر نفس آواز عشق میرسد از چپ و راست ⁹	۹
4/316	1/125b	464/C. I	270	34, 36	نوبت وصل و لقاست نوبت حشر و بقاست ¹⁰	-
13/94	1/72b	481/C. I	279-280	38, 40	چه گوهری که کسیرا بکف بهای تو نیست ¹¹	۱۰
2/314	1/54b	449/C. I	260-261	42, 44	جانا جمال روح بسی خوب و بافرست ¹²	۱۱
—	—	—	—	46, 48	هر نقش را که دیدی جنسش ز لامکانست ¹³	۱۲

¹ Bu gazel hem Nicholson'un neşrinde hem de Furûzânfer'in neşrinde 18 beyittir.

² Bu gazel Nicholson'un neşrinde 14 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 12 beyittir.

³ Bu gazel hem Nicholson'un neşrinde hem de Furûzânfer'in neşrinde 7 beyittir.

⁴ Bu tercî-i- bend, Nicholson'un neşrinde 11 beyit olarak nakledilmiş ve manzumenin türü hakkında bir açıklama yapılmamıştır. Furûzânfer'in neşrinde ise bu manzume tercî-i- bend'ler arasında yer almaktadır. 23. tercî-i- bend'dir ve toplam olarak 3 bend'ten oluşmaktadır. Bu manzume, tercî-i- bend'in 2. bendidir. Bu manzumeye dair her iki tenkitli neşir karşılaştırılmalı olarak incelendiğinde çok sayıda nüsha farklılığı göze çarpmaktadır.

⁵ Bu gazel hem Nicholson'un neşrinde hem de Furûzânfer'in neşrinde 11 beyittir.

⁶ Bu gazel hem Nicholson'un neşrinde hem de Furûzânfer'in neşrinde 15 beyittir.

⁷ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 7 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 6 beyittir.

⁸ Bu gazel hem B. Furûzânfer neşrinde hem de Gölpınarlı'nın çevirisinde yoktur. *Selected Poems From The Dîvânî Shamsî Tabrîz*'de 8. gazeldir. Toplam 10 beyittir.

⁹ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 20 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 11 beyittir. Nicholson'un neşrinde zikredilen bu gazelin 12-20 numaralı beyitleri, Furûzânfer neşrinde 464 numaralı gazel olarak yer almaktadır.

¹⁰ Furûzânfer neşrinde 464 numaralı gazel, Nicholson'un neşrinde 9 numaralı gazeldir.

¹¹ Bu gazel hem Nicholson'un neşrinde hem de Furûzânfer'in neşrinde 11 beyittir.

¹² Bu gazel Nicholson'un neşrinde 15 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 16 beyittir.

¹³ Bu gazel hem Furûzânfer neşrinde hem de Gölpınarlı'nın çevirisinde yoktur. *Selected Poems From The Dîvânî Shamsî Tabrîz*'de 14. gazeldir. Toplam 11 beyittir.

Tablo 1'in devamı

2/312	1/54b	455/C. I	264-265	50, 52	آن روح را که عشق حقیقی شعار نیست ¹⁴	۱۳
1/243	1/23b	436/C. I	252-253	54, 56	گفتا که کیست بر در گفتم کمین غلامت ¹⁵	۱۴
7/6	2/67a	332/C. I	279-280	58, 60, 62	این خانه که پیوسته درو بانگ چغانست ¹⁶	۱۵
2/300	1/53b	441/C. I	255-256	64, 66, 68	بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزوست ¹⁷	۱۶
—	—	—	—	70, 72	من آن روز بودم که اسما نبود ¹⁸	۱۷
2/47	1/37a	622/C. II	51-52	74	جان پیش تو هر ساعت میریزد و میریزد ¹⁹	۱۸
7/12	2/67b	649/C. II	65-66	76, 78	برچرخ سحرگاه یکی ماه عیان شد ²⁰	۱۹
3/165	1/78a	900/C. II	41	80, 82	بگیر دامن لطفش که ناگهان بگریزد ²¹	۲۰
5/403	2/25b	566/C. II	24	84	بتی کو زهره و مه را همه شب شیوه آموزد ²²	۲۱
5/36	1/138b	996/C. II	258	86, 88	گفت کسی خواجه سنائی بمرد ²³	۲۲
2/328	1/55b	861/C. II	180	90, 92	لطفی نماند کان صنم خوش لقا نکرد ²⁴	۲۳
3/169	1/78b	911/C. II	209	94, 96	بروز مرگ چو تابوت من روان باشد ²⁵	۲۴
3/202	1/81a	1145/C. III	41	98, 100, 102	بمن نگر که منم توئ مؤنس من اندر گور ²⁶	۲۵
3/441	1/99b	1077/C. II	299-300	104, 106	از کنار خویش یابم هر دمی من بوی یار ²⁷	۲۶
3/206	1/81b	1142/C. III	39	108, 110	درخت اگر متحرک بدی بیا و ببر ²⁸	۲۷
7/195	2/86b	1335/C. III	146-147	112, 114	بانگ زدم نیم شبان کیست درین خانه دل ²⁹	۲۸
3/240	1/84a	1353/C. III	156-157	116, 118	چگونه بر نبرد جان چو از جناب جلال ³⁰	۲۹
6/223	2/52a	1521/C. III	250	120, 122	من از عالم ترا تنها گزینم ³¹	۳۰
—	—	—	—	124, 126	چه تدبیر ای مسلمانان که من خود را نمیدانم ³²	۳۱

¹⁴ Bu gazel hem Nicholson'un neşrinde hem de Furûzânfer'in neşrinde 16 beyittir. Ancak her iki tenkitli neşirdeki 16. beyit farklıdır. Nicholson bu beytin "V" rumuzlu nüshada yer aldığını göstermek için bu beyti dipnot kullanarak yer vermiştir

گویم چه یابد او نه نگویم خمش به است تا دلستان نگوید کو رازدار نیست

¹⁵ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 13 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 12 beyittir.

¹⁶ Bu gazel hem Nicholson'un neşrinde hem de Furûzânfer'in neşrinde 18 beyittir.

¹⁷ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 25 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 24 beyittir. Her iki tenkitli neşrin karşılaştırılması sonucunda, bazı beyitlerde mısraların yerlerinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

¹⁸ Bu gazel hem Furûzânfer neşrinde hem de Gölpinarlı çevirisinde yoktur. *Selected Poems From The Dîvânî Shamsi Tabrîz*'de 17. gazeldir. Toplam 12 beyittir.

¹⁹ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 7 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 6 beyittir.

²⁰ Bu gazel hem Nicholson'un neşrinde hem de Furûzânfer'in neşrinde 9 beyittir.

²¹ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 9 beyittir.

²² Bu gazel Nicholson'un neşrinde 6 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 7 beyittir.

²³ Bu gazel hem Nicholson'un neşrinde hem de Furûzânfer'in neşrinde 10 beyittir.

²⁴ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 9 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 8 beyittir.

²⁵ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 9 beyittir.

²⁶ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 17 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 15 beyittir.

²⁷ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 10 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 11 beyittir.

²⁸ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 10 beyittir.

²⁹ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 9 beyittir.

³⁰ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 15 beyittir.

³¹ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 9 beyittir.

³² Bu gazel hem Furûzânfer'in neşrinde hem de Gölpinarlı'nın çevirisinde yoktur. *Selected Poems From The Dîvânî Shamsi Tabrîz*'de 31. gazeldir. Toplam 12 beyittir. Bu gazel Mevlânâ'ya isnat edilmiştir.

Tablo 1'in devamı

1/280	1/26a	1690/C. IV	38-39	128, 130	اندر دو کون جانا بی تو طرب ندیدم ³³	۳۲
—	—	—	—	132	منم آن نیازمندی که بتو نیاز دارم ³⁴	۳۳
2/117	1/41a	1462/C. III	129	134	صورتگر نقاشم هر لحظه بتی سازم ³⁵	۳۴
5/321	2/13b	1919/C. IV	177-178	136, 138	عشق است بر آسمان پریدن ³⁶	۳۵
1/119	1/13b	1789/C. IV	96-97	140,142, 144	ای عاشقان ای عاشقان هنگام کوچست از جهان ³⁷	۳۶
2/397	1/60a	2054/C. IV	261	146,148, 150	بشنیده ام که عزم سفر میکنی مکن ³⁸	۳۷
7/382	2/106b	2214/C. V	62	152	خنک آن دم که نشنیم در ایوان من و تو ³⁹	۳۸
2/420	1/61b	2239/C. V	76	154, 156	رفتم بکوی خواجه و گفتم که خواجه کو ⁴⁰	۳۹
1/331	1/29b	2389/C. V	161-162	158, 160	در خانه دل ای جان آن کیست ایستاده ⁴¹	۴۰
1/332	1/29b	2395/C. V	164-165	162, 164	دیدم نگار خود را میگشت گرد خانه ⁴²	۴۱
2/245	1/48a	2577/C. V	280-281	166, 168	همرنگ جماعت شو تا لذت جان بینی ⁴³	۴۲
7/251	2/92b	2828/C. VI	128	170, 172	خبربست نو رسیده تو مگر خبر نداری ⁴⁴	۴۳
—	—	—	—	174, 176	دلا چه بسته این خاقدان بر گذرانی ⁴⁵	۴۴
3/326	1/91b	3055/C. VI	266	178,180, 182	بیا بیا که نیابی چو ما دگر یاری ⁴⁶	۴۵
7/409	2/109b	2865/C. VI	150	184, 186	در رخ عشق نگر تا به صفت مرد شوی ⁴⁷	۴۶
7/449	2/113b	2820/C. VI	123-124	188, 190	چو بشهر تو رسیدم تو ز من گوشه گزیدی ⁴⁸	۴۷
3/302	1/89a	3051/C. VI	263	192, 194	بعاقبت بپریدی و در نهان رفتی ⁴⁹	۴۸

Bu çalışmada, Nicholson'un, Mevlânâ Celâleddîn'in *Dîvân-ı Kebîr*'indeki gazellerden seçerek oluşturduğu bu seçki, B. Furûzânfer neşri ile mukayeseli olarak incelenmiş olup söz konusu altı gazelin Furûzânfer neşrinde yer almadığı tespit edilmiştir. Nicholson neşrindeki 4. manzume, B. Furûzânfer neşrinin VII. Cildinin 137. sayfasında 23/2 numaralı tercî-i bend olarak yer almaktadır. Bu tercî-i bend, Nicholson'un baskısında 11 beyit olarak nakledilmiş ve manzumenin türü hakkında bir açıklama yapılmamıştır. Bu manzumeye dair her iki tenkitli

³³ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 10 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 12 beyittir.

³⁴ Bu gazel hem Furûzânfer'in neşrinde hem de Gölpinarlı'nın çevirisinde yoktur. *Selected Poems From The Dîvânî Shamsi Tabrîz*, de 33. gazeldir. Toplam 5 beyittir.

³⁵ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 6 beyittir.

³⁶ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 10 beyittir.

³⁷ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 17 beyittir.

³⁸ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 17 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 16 beyittir.

³⁹ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 6 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 7 beyittir.

⁴⁰ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 12 beyittir.

⁴¹ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 9 beyittir.

⁴² Bu gazel Nicholson'un neşrinde 9 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 8 beyittir.

⁴³ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 11 beyittir.

⁴⁴ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 11 beyittir.

⁴⁵ Bu gazel hem B. Furûzânfer'in neşrinde hem de Gölpinarlı'nın çevirisinde yoktur. *Selected Poems From The Dîvânî Shamsi Tabrîz*, de 44. gazeldir. Toplam 14 beyittir.

⁴⁶ Bu gazel hem Nicholson'un neşrinde hem de Furûzânfer'in neşrinde 15 beyittir.

⁴⁷ Bu gazel Nicholson'un neşrinde 8 beyit, Furûzânfer'in neşrinde ise 5 beyittir.

⁴⁸ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 13 beyittir.

⁴⁹ Bu gazel her iki tenkitli neşirde de 13 beyittir.

neşir karşılaştırılmalı olarak incelendiğinde çok sayıda nüsha farklılığı göze çarpmaktadır. İ. Halilî ve Ş. Rezmecû (1399/2020), “Berresî-i Tashîh ve Tercüme-i Ebyât ez Mevlevî der Tercümehâ-yi Nicholson ve Arberi”, başlıklı bu makalede Nicholson’un eserinde yer alan şiirler değerlendirilmiş ve Furûzânfer neşrinde bulunmayan manzumeler hakkında şu bilgi verilmiştir: “(Nicholson)’un bu seçkisi *Divan-ı Kebîr*’in tenkitli neşrinin bulunmadığı bir zamanda yapılmıştır. Bu eserdeki gazelleri B. Furûzânfer’in tenkitli neşri ile karşılaştırıldığında anlaşılmıştır ki 48 gazelden 7’si Mevlânâ’ya atfedilmiştir. Fakat onun değildir” (Cehremî vd., 1399/2020, s. 3). Bu ifadeden sonra yazarların liste halinde verdiği 7 gazel şunlardır:

Tablo 2. Nicholson neşrinde, Mevlânâ’ya atfedilen manzumelerin ilk mısrası

Sıra	N. Neşrinde Gazelin İlk Mısrası	N. Neşrinde Gazel Numarası	Beyit Sayısı
1	مرد خدا مست بود بی شراب	۸	10
2	هر نقش را که دیدی جنش ز لامکانست	۱۲	11
3	من آن روز بودم که اسما نبود	۱۷	12
4	چه تدبیر ای مسلمانان که من خود را نمی دانم	۳۱	12
5	منم آن نیازمندی که به تو نیاز دارم	۳۳	5
6	عشق است بر آسمان پریدن	۳۵	10
7	دلا چه بستانه این خاکدان برگذرائی	۴۴	14

Mevlânâ’ya ait olmayan ve ona atfedilen bu 7 şiir ve söz konusu bu şiirlerin kaynakları hakkındaki tespitler şu şekildedir:

1. مرد خدا مست بود بی شراب (Veled, 1941, s. 402) diye başlayan gazel Sultan Veled *Dîvân*’ında 9 beyittir ve son beyit *Veled* mahlası ile sona ermektedir. Ancak Nicholson’un bu seçkisinde bu gazel 10 beyittir ve son beyitte *Şemseddîn* mahlası yer almaktadır. Mevlânâ’nın bazı şiirlerinin Sultan Veled *Dîvân*’ında (Şafak, 2009, s. 77) da yer aldığı bilinmektedir (Karaismailoğlu & Menteşe, 2022, s. 83). Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* başlıklı çalışmada “Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*’de en samimî bir vecd ve galeyan ile tasavvuf hakikatlerini ilan ve ifşâdan çekinmemiştir” yorumu altında bu manzumenin 6. beytini örnek olarak yazmıştır (Köprülü, 1984, s. 315). Bu gazel, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, Österreichische Nationalbibliothek Wien, Avusturya Milli Kütüphanesi, Nu. 155’teki nüshaları ve Lakhnau Edition baskısı üzerinden karşılaştırılıp neşredilmiştir.

2. هر نقش را که دیدی جنش ز لامکانست Bu gazel Mevlânâ’ya isnat edilmiştir. Araştırmalar neticesinde, Nihshabd Noopur (Noopur, 2022, s. 251) tarafından 2022 yılında yapılan bir çalışmada yer aldığı tespit edilmiştir. Bu manzume, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi ve London British Museum, Add. 16,779 nüshalarından ve Rosenzweig’s Aushwahl baskısı karşılaştırılarak tenkitli neşri yapılmıştır.

3. Rizâkuli Hidâyet, *Riyâzu'l-ârifin*'de (Hidâyet, s. 132) bu manzumeyi

Şâh Zeynu'l-İ'bâd-ı Bayramî'ye nispet etmektedir. Nicholson baskısındaki bu manzumenin 1. beyti aynen ve 5. beyti kısmen değişik şekilde yer almaktadır. Bu şiirin tenkitli neşri, Österreichische Nationalbibliothek Wien, Avusturya Milli Kütüphanesi, Nu. 155'teki nüsha ve Rosenzweig's Aushwahl baskı eser üzerinden yapılmıştır.

4. Bu manzume Mevlânâ'ya atfedilmiştir (Karaismailoğlu & Menteşe, 2022, s. 85). Bu şiir, şarkı sözü olarak internet sayfalarında bulunmaktadır. Bu gazel, Rizâkuli Hidâyet'in *Şemsu'l-hakâyik* (Mevlânâ, 1281/1864, s. 257) adlı seçkisinde yer almaktadır. Bu seçki, Mithat Bahari Beytur tarafından *Divan-ı Kebir'den Seçme Şiirler* adı altında 3 cilt halinde çevrilmiştir. Bu gazel adı geçen çevirinin 3. cildinin 44. sayfasında yer almaktadır (Mevlânâ, 1989-1990, s. 44). Fuad Köprülü de bu gazelin Mevlânâ'ya ait olduğunu düşünmüş olmalı ki “Mevlânâ çok güzel bir manzumesinde” ifadesini kullanmış ve hemen altında bu şiirin 10 beytine yer vermiştir (Köprülü, 1984, s. 315). Bu gazel, Österreichische Nationalbibliothek Wien, Avusturya Milli Kütüphanesi, Nu. 155'teki nüshadan ve *Tabrîz Edition of the Dîvân* adlı baskı eser ile karşılaştırılıp neşredilmiştir.

5. Bu gazel Mevlânâ'ya isnat edilmiştir. Bu manzume, şarkı sözü olarak internet sayfalarında bulunmaktadır. Şiir yalnızca 1960'ta Emîr Kebîr yayınevi tarafından basılan bir baskıda bulunmaktadır. Hatta bu kaynakta Mevlânâ'ya ait olmayan ve ona isnat edilen çok sayıda manzume mevcuttur (Mevlânâ, 1922, s. 59). Bu manzumenin tenkitli neşri, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüsha ile *Tabrîz Edition of the Dîvân* adlı baskı eser karşılaştırılıp yapılmıştır.

6. Nâşirlerin Mevlânâ'ya ait olmadığını belirttiği bu şiir, Furûzânfer neşrinin dördüncü cildinde sayfa 177-178 sayfalarında yer alan 1919 numaralı gazeldir. “عشق است بر آسمان پریدن” ıskest ibaresinin bitişik yazılmış olması “در” der yerine “بر” ber kelimesinin yer alması bu makalenin yazarlarını yanıltmış olmalıdır (Cehremî vd., 1399/2020, s. 4). Bu gazel, *Tabrîz Edition of the Dîvân* başlıklı baskı, London British Museum, Or. 289 ve “C” Prof. Cowell'a ait nüshalar üzerinden karşılaştırılıp neşredilmiştir.

7. Mevlânâ'ya atfedilen bu manzume için Şefik Can “Bu şiir eski bir mecmuadan alındı” (Can, 2009, s. 391) ibaresine yer vermesine karşın bu tespitine dair herhangi bir kaynak belirtmemiştir. Nicholson neşrinde 14 beyit olarak verilen bu şiir Şefik Can'ın *Mevlâna Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri* adlı eserinde “Bu Fânî Dünya'ya Bağlanıp Kalma” başlığı altında 7 beyit olarak aktarılmıştır. Bu gazel, *Tabrîz Edition of the Dîvân* adlı baskı,

Österreichische Nationalbibliothek Wien, Avusturya Milli Kütüphanesi, Nu. 155'teki nüsha ve "C" Prof. Cowell'a ait yazma eser üzerinden karşılaştırılıp neşredilmiştir.

Nicholson'ın önsözünde açıkladığına göre, bu 48 gazel, 7 farklı nüsha ve *Tabrîz Edition of the Dîvân*, Lakhnau Edition ve Rosenzweig's Aushwahl baskı neşirlerine göre düzenlemiştir:

Lewis, 48 manzumenin 6 tanesinin Mevlânâ'ya ait olmadığını ve bu şiirlerin doğru bir şekilde tenkitli neşrinin yapılması gerektiğini belirtmiştir (Lewis, 2010, s. 596).

Nicholson'un tenkitli neşrinde kullandığı nüshalar ve rumuzları şu şekildedir: London British Museum, Or. 2866 (B), Österreichische Nationalbibliothek Wien (V), Leiden Üniversitesi Kütüphanesi(L), London British Museum, Add. 16,779 (B²), London British Museum, Or. 289 (B³), Prof. Cowell'a ait 523 yaprak (C), Prof. Cowell'a ait 330 yaprak (C²). Nicholson, eserinde aşağıdaki şu 7 el yazmasını kullanarak çalışmıştır. Bu nüshalar tarih sıralı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3. Nicholson'un kullandığı nüshalar

Sıra	Rumuz	Kütüphane Adı	İstinsah Tarihi	Müstensih (Hattat)	Varak, Ebadı
1	B kodlu	London British Museum, Or. 2866 (Dirayeti, 1391/1971); (L. Menteşe, 2024).	1 Cemaziülevvel 774/ 1372	Ahmed b. Veli Şîrâzî	330 yk., 21 str., 210x150 mm
2	V kodlu	Österreichische Nationalbibliothek Wien, Avusturya Milli Kütüphanesi, Nu. 155 (155, 157 ve 135 (Muştâkmîhr, 2022); (Alp, 1997).	4 Muharrem 845/ 1441	Şeyh İslam b. Hüseyin b. Zeyneddîn	778 yk., 25 str., 220x120 mm
3	L kodlu	Leiden Üniversitesi Kütüphanesi	851/1457 (<i>Mesnevî</i> ve <i>Dîvân-ı Kebîr</i>)		110 yk.,
4	B ³ kodlu	London British Museum, Or. 289	824/1421	Gıyaseddîn b. Hoca Şerefeddîn Bursavî	255 yk., 17 str., 150x100 mm
5	B ² kodlu	London British Museum, Add. 16,779	XXVI. yy		583 yk., 17 str.,
6	C kodlu	Prof. Cowell'a ait el yazması	Oldukça Modern Bir Yazı		523 yp.,
7	C ² kodlu	Prof. Cowell'a ait el yazması	XXVII. yy		330 yk.,

Nicholson, L. sayfasında, bu 7 el yazmasından 48 gazel seçtiğini, onların tenkitli neşrini ve çevirilerini yaptığını belirtmiştir. Yine bu sayfada, bazı nüshalardaki metinlerin çok fazlaca şişirildiğini, en eski nüshalara ulaşamadığını ve bu nedenle de tam bir neticeye erişemediğini

vurgulamaktadır. Tenkitli neşirde B² kodlu London British Museum, Add. 16,779 numaralı nüshadan nadiren faydalanmıştır. Nicholson E. G. Brown hocasından ödünç almış olduğu *Tabrîz Edition of the Dîvân* adlı matbu eseri çalışmasına dahil etmiş ve tenkitli neşir için kullanmıştır. Nicholson, L. sayfasında C² kodlu Prof. Cowell'a ait el yazmasının eline metin yayımlandıktan sonra ulaştığını aktarmıştır. Ayrıca Nicholson bu yedi nüsha dışında, 1280/1863 tarihli *Tabrîz Edition of the Dîvân* (T) (Küçük, 2011, s. 117), 1295/1878'de basılmış Lakhnau Edition (Lakh) (Muştâkmîhr, 2022) ve 1838 tarihli Rosenzweig's Aushwahl (R) adlı matbu eserlerden de faydalanmış ve gazelleri karşılaştırma esnasında bu matbu eserleri kullanmıştır. *Tabrîz Edition of the Dîvân* ve *Lakhnau Edition* matbu eserlerinde Mevlânâ'ya ait olmayan ve ona atfedilen birçok manzume yer almaktadır.

SONUÇ

İngiliz müsteşrik Reynold A. Nicholson hayatını ilim yolunda, Mevlânâ'yı anlama ve anlatabilme çabası ile geçirmiş bir oryantalisttir. Farsça ve Arapça dillerindeki metinleri dikkatle incelemiş ve açıklamalı olarak çevirip neşretmiştir. Birçok eser kaleme almıştır. Mevlânâ'nın şahsiyetini, biçimini, poetikasını çok iyi anlamış bir yazar ve çevirmendir. Mevlânâ'nın eserlerini doğru bir şekilde tenkitli neşir, tercüme ve şerh etmiştir. Bu tenkitli neşir ve tercüme eserlerinden biri de “*Selected Poems From The Dîvânî Shamsi Tabrîz*” adlı eserdir. Bu çalışmanın ardından yapmış olduğu *Mesnevî* çevirisi, tenkitli neşri ve şerhi adlı eseri günümüzde dahi *Mesnevî*'nin en iyi tenkitli neşirlerinden biri sayılmaktadır.

Bu iki eser, hacim bakımından mukayese kabul etmez ise de *Mesnevî* tenkitli neşirini daha dikkatli ve detaylı bir şekilde yaptığı ve tercüme ettiği görülmektedir. Bu durumun gerekçeleri olarak şunlar ileri sürülebilir; *Dîvân-ı Kebîr*'in daha geniş hacimli oluşu, *Dîvân-ı Kebîr* nüshalarına ulaşmanın çok kolay olmaması, Mevlânâ'ya ait olmayan manzumelerin ona isnat edilmesi ve en önemlisi Nicholson'un Mevlânâ üzerine yaptığı ilk çalışma olmasıdır.

Nicholson, seçtiği gazelleri yedi yazma nüsha üzerinden karşılaştırarak neşretmiştir. Bu baskı, *Dîvân-ı Kebîr*'in ilk tenkitli neşri ve çevirisi olması açısından araştırmacılar için önemli bir kaynak olmuştur. Çünkü Nicholson'a kadar *Dîvân-ı Kebîr*'in tenkitli neşirleri henüz başkaları tarafından çalışılmış değildi. Bu eser, Mevlânâ hakkında çalışmalarını yapmış hatta yapacak olan birçok Doğubilimci ve Mevlânâ araştırmacıları tarafından çok değerli kabul edilmiştir. Tespit edilenler doğrultusunda hiçbir batılı çalışmacı Nicholson gibi bu zorlu süreçle yönelmemiş ve yazma nüshalar üzerinden bu eserin tenkitli bir neşirini yapmamıştır. Batılı araştırmacılar yalnızca Nicholson'un bu çevirisinden faydalanıp yeniden çeviri işlemini gerçekleştirmişlerdir.

Nicholson'un 7 nüsha üzerinden seçtiği, tenkitli neşrini yaptığı ve çevirdiği 48 gazelden yola çıkılarak asıl hedefin manayı aktarmak ve okuyucunun anlamasını kolaylaştırmak olduğu görülmektedir. Çevirmenin Farsça ve Arapça dillerine hâkim oluşu sayesinde âyetlerin ve beyitlerin çevirisi takdire şayandır. Nicholson'un Mevlânâ'yı çok iyi özümsemiş olması, kaynak metindeki beyitlerin manalarını ve remizleri erek metne aktarımı esnasında usul ve yöntemini doğrudan tesir etmiştir. Çevirmen, mananın daha iyi anlaşılması için ekleme, eksiltme, çıkarım yapma, sözcüğü sözcüğüne çeviri, transkripsiyon sistemi, yabancılaştırma ve değiştirme yöntemlerine başvurmuştur. Bazı ifadelerin incelenmesi neticesinde, bazı hataların sehven yapıldığı, bazılarının ise kelimenin manasına hâkim olunmayışından ya da yanlış okunmasından olduğu görülmektedir.

Bazı ifadelerin incelenmesi sonucunda, kimi hataların sehven yapıldığı, bazılarının ise kelimenin anlamının bilinmemesi ya da yanlış okunmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Nicholson ve B. Furûzânfer'in tenkitli neşirlerinin incelenmesi neticesinde şu bilgilere ulaşılmıştır: Her iki şahsın da neşirleri oluşturma sürecinde kullandıkları yazma nüshalar farklıdır. Bu durum manzumelerdeki kelimelerde, mısraların konumlarında ve beyit sayılarında farklılığa yol açmıştır. Ayrıca her iki neşirde de bu bahislere dair farklılıklar tespit edilmiştir. Nicholson'un tenkitli neşrinde kullandığı ve yüzyıllarını verdiği 7 nüshanın tarihleri Furûzânfer nüshaları ile karşılaştırıldığında daha geç tarihlidir. Nicholson ve B. Furûzânfer, bu eserin yazma nüshalarına ulaşmak için çok fazla çaba harcadıklarını ve uzunca süre beklediklerini neşirlerin giriş kısımlarında belirtmişlerdir.

Nicholson'un tenkitli neşrinde kullandığı nüshaların ve gazellerin sayısal verileri şu şekildedir: 21 gazel Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshadan, 16 gazel Österreichische Nationalbibliothek Wien, Avusturya Milli Kütüphanesi, Nu. 155'ten, 4 gazel London British Museum, Or. 2866'dan, 3 gazel London British Museum, Or. 289'dan, 2 gazel "C" Prof. Cowell'a ait el yazmasından ve 2 gazel *Tabrîz Edition of the Dîvân* adlı baskısından. Ayrıca her bir gazelin yedi ayrı nüshada da olmadığı anlaşılmaktadır. Nicholson'un baskısında (8, 12, 17, 31, 33 ve 44) numaralı manzumeler, B. Furûzânfer neşrinde bulunmamaktadır. 8 numaralı manzumenin Sultan Veled'e, 17 numaralı şiirin ise Şâh Zeynu'l-İ'bâd-ı Bayramî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Mevlânâ'ya atfedilen, 8, 12 ve 33 numaralı gazeller Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshada, 17 ve 31 numaralı manzumeler Österreichische Nationalbibliothek Wien, Avusturya Milli Kütüphanesi, Nu. 155'te ve 44. Gazel ise *Tabrîz Edition of the Dîvân* başlıklı baskıda yer almaktadır.

Mevlânâ'ya ait şiirler içerisine başkalarına ait şiirlerin karışmasının gerekçeleri arasında, ideolojik düşünceler, Mevlânâ'nın bazı şiirlerinde mahlas benzerliği ya da mahlas kullanmaması olabilmektedir. Ayrıca, nüsha okuma esnasında kişilerin kendilerine ya da başkalarına ait şiirleri nüshaların kenarlarına yazması da bu duruma yol açmaktadır.

Dîvân-ı Kebîr, nüshalarında ya da neşirlerinde çok sayıda gazel ya da şiirin Mevlânâ'ya isnat edilmesi ile daha geniş hacimli nüshalar meydana gelmiştir. Bu sorun, bu manzumelerin tamamının Mevlânâ'ya aidiyeti problemi ortaya çıkarmış ve araştırmacılarda şüpheyi sebebiyet vermiştir. Bu durum büyük mutasavvıfın farklı kesimler tarafından tenkit edilmesine ve yargılanmasına yol açmaktadır. Mevlânâ ve eserleri hakkında çalışmalar yapan ve yapacak olan araştırmacıların bu konu hakkında çalışmaları önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alp, F. (1997). *Dîvân-ı Kebîr nüshaları (tasvir-mukayese-indeks)*. (YÖK Tez Merkezi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans). Selçuk Üniversitesi.
- Arpağuş, S. (2005). “Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin eserleri üzerine yapılan İngilizce çalışmalar”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6(14), (Mevlânâ özel sayısı), 775-804.
- Can, Ş. (2009). *Mevlâna hayatı, şahsiyeti, fikirleri*. Ötüken Neşriyat.
- Cehremî, İ. H., Bahtiyârî & Ş. Rezmî (1399/2020). “Berresî-i tashîh ve tercüme-i ebyâtî ez Mevlevî der tercümehâyî-i Nicholson ve Arberi”. *Pânzdehomîn Humâyîş-i Beynelmilelî Encümen-i Tervîc-i Zebân ve Edeb-i Fârsî*, 1-17.
- Derin, S. (2007). “Reynold Alleyne Nicholson”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 33, ss. 76-77). TDV Yayınları.
- Dirayeti, M. (1391/1971). *Fihristegân-i nushehâ-i hattî-i Îrân I-XLV*. Kütüphaneyî-i Millî.
- Güleç, İ. (2006/1). “R. A. Nicholson'un Mesnevî tercüme ve şerhi üzerine”. *Dîvân İlmî Araştırmalar*, (20), 227-240.
- Hidâyet, R., t.y., *Tezkire-i Riyâzu'l-ârifîn*. Be kuşîş-i Seyyid Rızâ Vâhidî ve Sohrâb Zâr'î. y.y. https://www.google.com.tr/books/edition/Nihshabd_Noopur_Rumi_Ki_100_Gazalein/ (Erişim Tarihi: 07.02.2025).
- https://www.google.com.tr/books/edition/The_Asiatic_Journal (Erişim Tarihi: 07.02.2025).
- <https://www.thebritishacademy.ac.uk/documents/5108/31p399.pdf> (Erişim Tarihi: 16.01.2025).
- Karaismailoğlu, A. & Levent Menteşe G. (2022). “Dîvân-ı Kebîr seçkisi Semsu'l-Hakâyik”. *Doğu Araştırmaları*, 2(26), 75-90.
- Karaismailoğlu, A. (2007). “R. A. Nicholson'un Mesnevî neşri ve yeni Mesnevî neşirleri”. *Mevlânâ Araştırmaları*. İçinde A. Karaismailoğlu (Ed.). (C. I, ss. 21-33). Akçağ Yayınları.
- Köprülü, F. (1984). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Küçük, S. (2011). *Mevlânâ ile bir ömür Şefik Can*. Sufi Kitap Yayınları.
- Levent Menteşe, G. (2024). *Dîvân-ı Kebîr'in yazma nüshaları ve Türkçe tercümeleri*. (YÖK Tez Merkezi, Yayınlanmamış Doktora). Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Lewis, F. (2010). *Mevlânâ geçmiş ve şimdi, doğu ve batı* (Çev. G. Ç. Güven ve H. Koyukan). Kabalcı Yayınevi.
- Mevlânâ Celâleddîn (1281/1864). *Şemsu'l-Hakâyik* (Nşr. R. Hidâyet). y.y.
- _____. (1898). *Selected poems from The Divani Shamsi Tabriz* (Çev. R. A. Nicholson). University Press.
- _____. (1336-1346/1957-1966). *Külliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr I-X*. (Nşr. B. Furûzânfer). Emîr-i Kebîr.

- _____ (1968). *Mystical poems I* (1-200) (Çev. A. J. Arberry). University Of Chicago Press.
- _____ (1978). *İslâm Sûfîleri (The Mystics of Islam)* (Çev. M. Dağ, K. Işı, R. Fırlalı, A. Şener, R. Ayas & İ. Kayaoğlu). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____ (1989-1990). *Divan-ı Kebir'den seçme şiirler I-III* (Çev. M. B. Beytur). MEB.
- _____ (1991). *Mystical poems of Rumi II* (201-400) Haz. Ehsan Yarshater (Çev. A. J. Arberry). University Of Chicago Press.
- _____ (1992). *Where two oceans meet* (Çev. James Cowan), Rockport, Ma: Element. Inc. <https://archive.org/details/where-two-oceans-meet/page/30/mode/2up> (Erişim Tarihi: 10.01.2025).
- _____ (1997). *The Essential Rumi* (Çev. C. Barks, J. Moyne, A. J. Arberry & R. A. Nicholson). Castle Books.
- _____ (2000). *Dîvân-ı Kebîr I-VII* (Çev. A. Gölpınarlı). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____ (1393/2014). *Mesnevî-i Ma'nevî I-IV*. (Âhirîn Tashîh-i R. A. Nicholson, terceme ve tahkik: Hasan-i Lâhûtî). İntişârât-i Dânişgâh-i Tahrân.
- _____ *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*. <https://www.google.com.tr/books/edition> (Erişim Tarihi: 07.02.2025).
- Muştâkmihr, R. (2022). “Sems-i Tebrîzî Dîvân'ının tenkitli neşirleri ve baskıları hakkında tenkitli bir inceleme” (Çev. G. L. Menteşe). *Mevlânâ Araştırmaları*. İçinde A. Karaismailoğlu (Ed.). (C. VIII, ss. 137-162). Akçağ Yayınları.
- Nicholson, R. (1389/2010). “Edvârd Brâvn”, *portâl-i câme'-i ulûm-i insânî*, Cihân-i Kitâb. Sâl-i Pânzdehom, Şomâre: (8-9), 4-6.
- _____ (2008). Reynold A. Nicholson'ın tenkitli neşrinin 1., 3. ve 5. ciltlerdeki ön sözlerin çevirileri. “The Mathnawî of Jalâlu'ddîn Rûmî”ye (Ön söz / yazan; çev. E. Yıldız). *Mevlânâ Araştırmaları*. İçinde A. Karaismailoğlu (Ed.). (C. II, ss. 249-279). Akçağ Yayınları.
- Şafak. Y. (2009). “Mevlânâ'ya atfedilen “Yine Gel...” rubâîsine dair”. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, (24), 75-80.
- Şimşekler, N. (2007). “Mevlâna'nın eserleri ile ilgili yabancı dilde yapılan çalışmalar (1973-2005)”. *Mevlânâ Araştırmaları*. İçinde A. Karaismailoğlu (Ed.). (C. I, ss. 179-211). Akçağ Yayınları.
- Temizel, A. (2017). “Bediü'z-Zaman Furûzanfer'den F. Nafiz Uzluk'a Farsça bir mektup”. *Uzluk Ailesi Armağanı*, 159-182.
- Veled, S. (1941). *Dîvân-ı Sultan Veled* (Nşr. F. N. Uzluk). Uzluk Basımevi.
- Wickens, G. Michael; Cole, Juan; Ekbal, Kamran. <https://www.iranicaonline.org/articles/browne-edward-granville> (Erişim Tarihi: 31.01.2025).